

BARTH A „BARTHIÁNI“

Jan Štefan

BARTH UND DIE „BARTHIANER“ Die erweiterte tschechische Fassung des ursprünglich für die Evangelische Akademie Tutzing deutsch geschriebenen Vortrages „*Vorarbeiter, der uns um Mitarbeit bittet, oder wenn es schon ‚Barthianer‘ geben sollte...*“ – Im ersten Teil wird Barths Arbeit – wegen ihrer Textbezogenheit und Ereignishaftigkeit und mit ihrer Vorliebe für das Zitieren und ihrem Drang zum Retraktieren – als eine Art Vorarbeit dargestellt. Im zweiten Teil wird die Rolle seiner Mitarbeiter (E.Thurneysen und Ch.v.Kirschbaum, die ‚Dialektiker‘, Barths Anhänger und Nachfolger) hervorgehoben. Barth selber hielt sich für überholbar und widerlegbar. Wer hat ihn überholt oder widerlegt? Der Verfasser gehört zu einer Generation an der Schwelle der Postmoderne. Barth ist für ihn einfach *der* Klassiker der theologischen Spätmoderne.

(Tato práce) „*nechce být ničím víc nežli průkopnickou prací (Vorarbeit), která prosí o spolupráci (Mitarbeit)*“ – *List Římanům (1919)*¹

1. Průkopník, který nás prosí o spolupráci

1.1. Průkopník práce na *Listu Římanům*

„*Nic víc nežli průkopnická práce...*“ Těmito slovy zakončil v srpnu 1918 dvaatřicetiletý safenwilský farář předmluvu ke své první knize, *Listu Římanům I* (1919). **Přípravná, předběžná práce**, protože objevitel „nového světa v Bibli“ se v závěru svého komenáře pavlovského listu necítí být ani tolik na konci jako spíš na počátku svého objevování. Zvolený výraz pomohl Barthovi o tři roky později, v září 1921, sklenout most mezi *Listem Římanům I* a *Listem Římanům II* (1922), proslulým *Listem Římanům* Karla Bartha, a tak ospravedlnit přepracování, lépe řečeno nové zpracování ‚starého‘ díla. Výrazu se přitom dostalo eschatologické radikalizace, generalizace a axiomatizace. „*Jen průpravnou prací je všechno lidské dílo, a theologická kniha ještě víc než každé jiné dílo!*“²

1. Radikalizace: Něco jiného nelze při lidském konání vůbec očekávat.
2. Generalizace: Platí to bez výjimky o každém lidském díle.
3. Axiomatizace: V případě theologických děl neuškodí to ještě zdůraznit.

¹ *Der Römerbrief (II, 1922) (=Röm.)*, Zollikon–Zürich 1947, s.VI = Karl Barth Gesamtausgabe (=GA) (16) II/1919, Zürich 1985, s.4. V originále stále ‚Vorarbeit‘.

² *Röm. II*. München 1922, s.VI

Theologica jsou předběžné práce, theolog je průpravný pracovník kat' exochén.

Dělá tu Barth prostě z(e své) nouze (svou) ctnost? V každém případě mluví spíše rétoricky než logicky. V „každém lidském díle“ je theologické dílo zahrnuto, komparativ „více než každé“ pouze akcentuje to, co platí tak jako tak.

1.2. Nouzový pracovník v exegezi, historice a dogmatice

„*Všechno, co dnes my všichni konáme, jsou nouzové práce (Notarbeiten) doby přechodu.*“³ Tak charakterizuje o letnicích 1924 göttingenský čestný profesor v předmluvě ke *Vzkříšení mrtvých* (1924) veškerou theologickou produkci své generace. Činí tak už ne jako minister Verbi divini ve vedlejším zaměstnání, nýbrž jako plnočasově zaměstnaný magister ecclesiae. Venkovští faráři tu a tam zveřejňují výsledky svého bádání. Od univerzitních profesorů se takováto činnost očekává. Barth plnil svou povinnost tak, že čas od času dal do tisku – v knižní podobě nebo ve výtahu jako články – své akademické přednášky.⁴ (S většinou z nich se čtenářsvo začíná obeznamovat až po autorově smrti v průběhu souborného vydání Barthova díla.⁵) Tato exegetická und historická pokračující práce (Weiterarbeit)⁶ má charakter **nouzové práce**, nevlastní prací v předpolí theologie, směřující k vlastní theologické práci na (regulérní) dogmatice. Narozdíl od svého tübingenského kolegy Karla Heima byl Barth přesvědčen, že nemáme dost dogmatických učebnic.⁷

1.3. Pracovník na ‚reformované‘, křesťanské a církevní dogmatice

Výčtem 9 celkových vypsání dogmatiky z let (1913)1924–1927 otevírá Barth svoji II.dogmatiku (I.dogmatika zůstala v rukopise), *Křesťanskou dogmatiku v nárysu* (1927). V předmluvě Barth sděluje, že v této své první dogmatické knize nepředkládá „zralý výtěžek celoživotní práce, nýbrž pokus

³ *Die Auferstehung der Toten. Eine akademische Vorlesung über I.Kor. 15*, München 1924, Vorwort, s.3

⁴ *Die Auferstehung der Toten* (1924)
Erklärung des Philipperbriefes (1928)

⁵ *Die Theologie Calvins* (1922) = in GA (23) 1993; *Die Theologie Schleiermachers* (1923/24) = in GA (11) 1978; *Die Theologie der reformierten Bekenntnisschriften* = in GA (30) 1998; *Erklärung des Johannesevangeliums* (1925/26) = in GA (9) 1977; *Ethik I, II* (1928/29) = in GA (2,10) 1973, 1978

⁶ Výraz se objevuje v předmluvě k 4. vyd. *Listu Římanům* (1924), *Röm.II*, s.XXIII

⁷ *Die kirchliche Dogmatik (=KD) I/1* (1932), s. 29

začátečníka na tomto poli“, „jen úvahy a přemítání nad dogmatikou“, s (reformovanou) „výhradou pozdějšího lepšího poučení“.⁸ Máme považovat jeho III.dogmatiku, *Církevní dogmatiku*, slavnou dogmatiku Karla Bartha, za Barthovu práci? Na první z jejích 9185 stran, v předmluvě k prvnímu z jejích 12 či 13 svazků, je řeč o „všelijaké předběžné práci“ v čase minulém.⁹ *KD* stále vychází mimo kompletní edici Barthova díla. Slyšme však dva hlasy jejího autora z roku 1963, kdy už věděl, že jeho opus magnum zůstane dílem nedokončeným, „opus imperfectum“:

„Nechápu ‚Církevní dogmatiku‘ jako uzavření, nýbrž jako otevření nového společného rozhovoru.“¹⁰ „Nikdy jsem nepomýšlel na to, abych svou Církevní dogmatikou vyřkl poslední slovo. Je mi zcela jasné, že tahle věc by mohla být na každé straně udělána jinak a lépe.“¹¹

Mnozí barthiáni právě tak jako mnozí nebarthiáni a antibarthiáni spatřují v *KD* ‚theologia perennis‘, což je zcela nebarthovské přecenění, skrývající v sobě faktické podcenění. Barth měl vždy na mysli ‚theologia viatorum / viae‘, nikdy ‚theologia comprehensorum / patriae‘. „Theologie je na celé čáře v nejlepším případě pro legomenon. Mluví předběžně o tom, co s konečnou platností musí a chce vždy znovu říci sám Bůh.“¹²

2. Průkopníkovy předběžné práce

2.1. Myšleno v navázání na myšlení druhých, tj. vázáno na text.

Jsme-li sami nejistí, držíme se pevně jiných. Je-li někdo sám, vyhledává společenství. V církvi, specialiter v evangelické církvi, specialissime v reformované církvi, platí za vlastní theologickou řeč kázání. Tím nalezeným jiným je Bůh, těmi nalezenými jinými je společenství biblických svědků. „Kázat znamená vyčíst, co stojí psáno...“, čteme v předmluvě k třetímu svazku kázání (1935) dvou bývalých farářů: K.Bartha a E.Thurneysena.¹³

⁸ *Die christliche Dogmatik im Entwurf. Erster Band. Die Lehre vom Worte Gottes. Prolegomena zur christlichen Dogmatik*, 1927 (=CD) = GA (14) III/1927, Zürich 1982, s. 3, 6

⁹ *KD I/I*, VI

¹⁰ Eberhard Busch, *Karl Barths Lebenslauf. Nach seinen Briefen und autobiographischen Texten*, München 1975, citováno z licencčního vydání, Berlin (DDR) 1979 (=Busch), s. 438, pozn.IX,141 = *Remembrances of America* (1963)

¹¹ Busch, s.406, pozn.VIII,138 = *Rozhovor s mládežnickými faráři z Porýní* (4.11.1963)

¹² *Kirche und Theologie* (1925), in: *Die Theologie und die Kirche*, München 1928, 302–328, s. 321 a GA (19) III/1922–1925, *Vorträge und kleinere Arbeiten 1922–1925*, Zürich 1990, 644–682, s. 672

¹³ Karl Barth – Eduard Thurneysen, *Die große Barmherzigkeit. Predigten*, München 1935, s.3

Oba se mezitím stali universitními theology: jeden systematickým theologem, druhý praktickým theologem. Barth ovšem nepracuje na německých universitách jinak, než jak předtím pracoval ve švýcarské vsi: Čte, co bylo napsáno – Nový Zákony (epištoly *Efezským, Jakubovu, 1. Korintským, 1. Janovu, Koloským, Kázání na hoře, Janovo evangelium*) a církevní klasiku (*Heidelberský katechismus, Instituci, Cur Deus homo, Věrouku, Summu theologickou*) – a přečtené promýšlí nahlas. Theologie pro něho není „*nic jiného než kus rozhovoru theologa s theology*.“¹⁴ Vyučovat theologii tedy znamená „*učit na osnově důležitých textů číst*“.¹⁵

Dokonce i svůj vlastní theologický program – *theologie = „prohloubené čtení“*, „*N a c h denken und Nach d e n k e n*“, „*napřed předříkaného a předem odsouhlaseného Kréda*“ církve – Barth rozvinul v historicko-theologické monografii, jejíž polovinu opět tvoří detailní výklad textu: komentář k *Proslogion 2–4* sv. Anselma z Canterbury.¹⁶

I svá pozdější díla, v jejichž titulech nebo podtitulech se často objevuje obrat „*podle*“ nebo „*v navázání na*“ Barth rád označoval jako „*parafráze*“.

Dva z jeho výkladů Kréda jsou „*parafráze Apoštolského vyznání víry*“¹⁷, ve výkladu reformační konfese mu nejde „*o historickou analýzu, nýbrž o theologickou parafrázi, t.j. kriticko-produktivní opakování textu, který si vzal za základ svého výkladu*“.¹⁷

2.2. Promluveno nahlas, t.j. nejprve předneseno

Při prvním seznámení vzniká dojem, že Barth byl grafomanem. Dobře věděl, že „*napsal jistě více knih než kterýkoli jiný živý theolog*“.¹⁸ Producentem knih však nebyl v žádném případě.

Během práce na *Listech Římanům* trpěl mj. tím, že výsledkem jeho námahy bude nakonec „*zase jen – nová kniha*“, (či „*nová theologie*“) a zahrával si s myšlenkou, že by bylo lépe, kdyby svůj *List Římanům* raději „*nakonec slavnostně spálil, než jej dal vytisknout*“.¹⁹

Čtyři z pěti oddílů edice Barthových spisů – *I. Kázání, II. Universitní přednášky, III. Přednášky, IV. Rozhovory, V. Dopisy* – prozrazují, že většinu z jeho tištěných tvoří veřejné řeči.

¹⁴ *Röm. II*, s. VIII

¹⁵ Busch, s. 316, pozn. VII,76 = zpráva ze semináře (9.1.1950)

¹⁶ *Fides quaerens intellectum. Anselms Beweis der Existenz Gottes im Zusammenhang seines theologischen Programms* = GA (13) II/1931, Zürich 1981, ss. 40, 26

¹⁷ *Dogmatik im Grundriß*, Zollikon–Zürich 1947, s. 5. *Gotteserkenntnis und Gottesdienst nach reformatorischer Lehre*, Zollikon–Zürich 1938, s. 6

2.2.1. Kázání

Džob (evangelických) farářů spočívá hlavně v kázání. Nepřekvapí proto, že Barthovou první knihou byla sbírka kázání. Za svého života pětkrát zpřístupnil široké veřejnosti ‚post festum‘ to, co předtím kázal. Jeho kázání nejsou žádná kázání ke čtení či k předčítání, jeho pět knih kázání²⁰ nejsou žádné postily!

2.2.2. Přednášky

K vedlejšímu zaměstnání intelektuálně obdařených frářů patří jejich přednášková činnost, konaná častěji ‚intra‘ než ‚extra muros ecclesiae‘, především v kolegiálním kruhu farářstva. Barth během svého dlouhého života pilně cestoval nejprve Německem a Švýcarskem, později Evropou, nakonec zavítal i do Spojených států. Třikrát to, co předtím přednesl, následně i zveřejnil. Tři první z pěti svazků jeho článků²¹ přinášejí Barthovy „sebrané přednášky“. Mnohé sešity z řad *Theologická existence dnes* a *Theologické studie*, jichž byl 1933–1936 a 1938–1968 (spolu)vydavatelem, rovněž dokumentují jeho přednáškovou činnost.

2.2.3. Universitní čtení

Velký počet rukopisů, které Barth poslal svým nakladatelům do Mnichova, Zollikonu a Curychu, byly redigované rukopisy jeho akademických přednášek. Z dosud vydaných svazků spisů náleží asi třetina do oddílu II: ‚*Akademická díla*‘. Napřed napsaný, nakonec vytištěný papír, mezitím událost přednášky. Eberhard Busch charakterizuje *Církevní dogmatiku* takto: „*Tato dogmatika měla své ‚místo v životě‘ v mluveném slově přednášek před budoucími faráři.*“²² Byla vytvořena mužem, který týden co týden

¹⁸ Dopis Janu Milíči Lochmanovi (30.10.1961), in: *Briefe 1961–1968* (= *Briefe*) = GA (6) V/1961–1968, Zürich 1979², Nr.16, s.31

¹⁹ Dopisy Eduardu Thurneysenovi (11.2.1918, 6.12.1920) in: *Karl Barth – Eduard Thurneysen Briefwechsel* (= *BwTh*), *Band 1, 1913–1921* = GA (3) V/1913–1921, ss.265,452

²⁰ *Suchet Gott, so werdet ihr leben!* (1917, spolu s E. T.); *Komm, Schöpfer Geist!* (1924, spolu s E. T.); *Die große Barmherzigkeit* (1935, spolu s E. T.); *Fürchte dich nicht!* (1949); *Den Gefangenen Befreiung* (1959); *Rufe mich an!* (1965);

²¹ *Das Wort Gottes und die Theologie* (1924); *Die Theologie und die Kirche* (1928); *Theologische Fragen und Antworten* (1957); *Eine Schweizer Stimme 1938–1945* (1945); ‚*Der Götze wackelt*‘ (1961)

²² Srv. živé svědectví účastníka: Jan Milíč Lochman, *Jak jsem se setkával s Barthem*, in: *Evangelický kalendář 1998*, 110–116, ss.111nn

mluvil z katedry a čas od času vydal knihu pro ty, kdo budou neděli co neděli mluvit z kazatelny (a sem tam napíše článek do církevního tisku). Terminologií Martina Luthera: primární a vlastní podobou barthovského slova je slovo mluvené, jeho zapsaná verze je jeho podobou sekundární a odvozenou, svého druhu nouzové opatření pro ty, jimž z časových nebo prostorových důvodů nebylo dopřáno studovat v Basileji a naslouchat „viva vox Carolina“.²³ Formulováno v barthovské terminologii vypadá **schéma trojí podoby barthovského slova** takto:

1. Slovo napsané (Barthovo slovo jako rukopis).
2. Slovo promluvené (Barthovo slovo jako zvuková kazeta).
3. Slovo vytištěné (Barthovo slovo jako kniha).

2.3. Předběžně ukončeno, tj. nedokončeno

Naše „řádné“ fakultní přednášky se koncem semestru nejednou stávají neřádnými. Barth se pozdějšímu publikování svých nedokončených rukopisů nebránil a dával svolení k jejich vydání v podobě torz či fragmentů.

1. „*Fragmentem*“ nebo „*skicou*“ náhle ukončené přednášky je např. *Křesťanské učení podle Heidelberského katechismu* (1947). Tento spisek končí pojednáním o otázce 80 (zrovna: „*papežská mše jako zlořečené modlářství*“); ke zbylým otázkám 81–129 dodal Barth pouze 4 stránky sumářů. Knížečce je předesláno biblické zdůvodění: „*Vždyť naše poznání je jen částečné.*“²⁴

2. „*Torzem*“ kompletu nedovedeného k plánovanému cíli je např. *Protestantská theologie v 19. století*. O té (v nejširším slova smyslu) přednášel Barth třikrát. Do tisku dal nejprve některé její kapitoly (1927 *Feuerbach* a *Schleiermacher*), roku 1947 pak vydal jednu ze svých nejčtenějších knih. V předmluvě se můžeme dočíst zábavnou větou: „*Čtenář je pozván, aby si to, co chybí, domyslí.*“²⁵

3. *Fragmentem* zůstala i IV. věta Barthovy „*Nedokončené*“. V předmluvě k poslednímu svazku *Církevní dogmatiky* se na toto téma rozhovoří vpravdě dogmaticky: „*„Dokonalost“ není pouze v Písmu sv., nýbrž i podle KD II/1 souhrnem vlastností Božích; v lidském díle je tedy lépe o ni neusilovat*

²³ Busch, s. 316

²⁴ 1K 13,9a = *Die christliche Lehre nach dem Heidelberger Katechismus. Vorlesungen gehalten an der Universität Bonn im Sommersemester 1947*, Zollikon–Zürich 1948, s. 7

²⁵ *Die protestantische Theologie im 19. Jahrhundert. Ihre Vorgeschichte und ihre Geschichte*. Zürich 1946, s. V. Česky: *Protestantská theologie v XIX.století, sv. I*, Praha 1986, s. 3

a nenapodobovat ji. ²⁶ Po svém penzionování Barth ještě nějakou dobu pomýšlel na pokračování práce na Dogmatice. Záhy se však svého úmyslu vzdal, a to nejen vzhledem k ubývajícím silám, nýbrž také pro její domněle malé působení: „*Mělo by smysl, kdybych po tom, co jsem se svými dosud 12 svazky nedokázal zabránit vpádu této potopy (theologických existencionalistů), napsal ještě svazek 13 a 14?*“ – „*Dogmatiku ponechám nedokončenou. Většina lidí stejně nečetla 12 již existujících tlustých svazků, nebo je četla jen částečně.*“ ²⁷

2.4. Retraktováno, tj. totéž jinak

2.4.1. Traktováno znovu

Kazatelé nezřídka káží jedno a totéž – lehce obměněné – kázání. Profesoři nezřídka přednášejí své – lehce obměněné – starší přednášky. Jako protilek pro případ pokušení se nabízí – alespoň tam, kde nemáme žádné pevné perikopy či studijní programy – svobodná volba textů. Reformovaný theolog Barth se rozhodl pro texty předem dané: nejsystematičtější knihu Nového zákona, nejrozšířenější vyznání křesťanstva a tradiční loci regulární dogmatiky. Všechny tři texty – epištolu Římanům²⁸, Apoštolské vyznání víry²⁹ a základní dogmatický kurz³⁰ – pojednával **tříkrát jinak**. V případě ‚Římanů‘ a dogmatických prolegomen se v mezidobí 1919–1922 a 1927 až 1932 uskutečnila „*reformace v hlavě a v údech*“: Původní práce padly za obět „*přepřacování, při němž nezůstal kámen na kameni.*“ ³¹

1. U *Listů Římanům* se vyplatí vzít na vědomí všechny (celkem šest) jeho předmluvy. – Z *Listu Římanům I* byly v *Listu Římanům II* zachovány

²⁶ *KD IV/4* (1967), s. VII

²⁷ Dopis Helmutu Gollwitzerovi (31.7.1962) in: *Briefe*, Nr. 49, s. 82 a Albertu von Erlachovi, ib., Nr. 110, s. 187

²⁸ *Der Römerbrief* (1919); *Der Römerbrief* (1922); *Kurze Erklärung des Römerbriefes* (1940/41, knižně 1956, česky: *Stručný výklad Listu Římanům*, 1989)

²⁹ *Credo. Die Hauptprobleme der Dogmatik dargestellt im Anschlu an das Apostolische Glaubensbekenntnis* (1935); *Confession de la Foi de l'Eglise* (1943), německy: *Das Glaubensbekenntnis der Kirche. Erklärung des Symbolum Apostolicum nach dem Katechismus Calvins* (1967)

Dogmatik im Grundri im Anschlu an das Apostolische Glaubensbekenntnis (1947), česky: *Základy dogmatiky*, 1952

³⁰ ‚*Unterricht in der christlichen Religion*‘ (1924–1926, dosud 2 svazky 1985, 1990, třetí se připravuje); *Die christliche Dogmatik im Entwurf* (1927); *Die Kirchliche Dogmatik, I/1–IV/4* (1932–1967)

³¹ *Röm. II*, předml. k 4. vyd.(1924), s.XXIII; sr. Dopis Thurneysenovi (27. 10. 1920), in: *BwTh, Band 2, 1921–1930*, = GA (4) V/1921–1930, Zürich 1974, s. 435 a *Röm.II*, s. VI

necelé 2 stránky „*Předmluvy k prvnímu vydání*“. Ve (vlastní) předmluvě k *Listu Římanům II* označuje Barth nové zpracování jako „*další předběžný výsledek*“³² své exegetické práce. Tehdejší čtenáři se mohli obávat antikvování tohoto *Listu Římanům II* nějakým dalším *Listem Římanům III*, jeho antikvování *Listem Římanům IV* atd. Místo toho se počínaje jeho třetím vydáním (červenec 1922) musíme spokojit s novými předmluvami. Teprve z distancované *Předmluvy k šestému vydání* (1928, vyšlo 1929) mohl svět rozpoznat, že Barth není žádným theologem permanentní reformace. Po sedmi letech chce otec svému druhorozenému dítěti dopřát vlastní život, protože je zaměstnán „*d r u h o u rozsáhlou prací*“, prací na dogmatice.³³ *Stručný výklad Listu Římanům* (1956) není *List Římanům III*. – V předmluvě k reprintu *Listu Římanům I* (1963) nás Barth ujišťuje: „*Z mé strany by nebylo třeba – jak se pak dálo – znovu a znovu tisknout ani List Římanům II.*“³⁴

2. U *dogmatik* vypadá situace, jak známo, jinak. – Barthova I. dogmatika, přednášená 1924–1926 pod zcela nedobrovolným kalvínovským titulem ‚*Vyučování v křesťanském náboženství*‘, je postupně publikována až nyní v ‚*Gesamtausgabe*‘. Z Barthovy II. dogmatiky byla – po autorově velkém váhání a pod tlakem Thurneysenovým – uveřejněna pouze *Prolegomena*. Ta byla záhy vyřazena velkými prolegomeny Barthovy III. dogmatiky. „*Opakovalo se to, co jsem zažil před 12 lety při přepracování Listu Římanům: mohl a chtěl jsem říkat totéž jako tenkrát, ale tak, jak jsem to říkal kdysi, jsem to teď už říkat nemohl. Co mi zbývalo jiného, než začít od začátku a říkat sice ještě jednou totéž, avšak totéž ještě jednou zcela jinak?*“³⁵

Na rozdíl od velkorysosti u rukopisů svých přednášek se Barth novým vydáním starších verzí svých děl bránil. Považoval je za theologicky překonané, zajímavé nanejvýš jako muzeální exponát dějin theologie.³⁶

2.4.2. Traktováno nově

Od Augustinových *Retractationes* (426/7) neznamená ‚*retractatio*‘ pouze vylepšení, nýbrž také opravení. Barth byl hotov k intelektuálnímu pokání v míře zcela výjimečné: schopen sebekorektury, ochoten dát se znovu a znovu lépe poučit.

³² *Röm. II*, s. VI

³³ *Röm. II*, s. XXVIII

³⁴ *Vorwort zum Nachdruck dieses Buches* (1963) in: *Röm. I*, s. 7

³⁵ KD I/1, VI

³⁶ *Römerbrief I* byl znovu vydán 1963, *Die christliche Dogmatik* až v rámci GA 1982.

1. In concreto: jeho ‚Křestní učení 1967‘ (Křestní fragment *KD IV/4*) nemělo doplnit, nýbrž nahradit jeho ‚Křestní učení 1943‘ (*Církevní učení o křtu*).³⁷

2. In globo: K ranému objevu Boží božskosti (‚*Totaliter aliter*‘, ‚*Bůh je Bůh*‘, ‚*Nekonečný kvalitativní rozdíl mezi nebem a zemí*‘, ‚*totus in suis*‘) se má jeho pozdější objev Boží lidskosti (‚*Humanismus Boží*‘, ‚*žádná Boží bezlidskost*‘, ‚*totus in nostris*‘) jako rub a líc jedné mince. Barthova přednáška *Boží lidskost* (1956) zůstává jímavým dokumentem theologické kajícínosti. ‚*Právě o p r a v d o v á retraktace nespočívá v žádném případě v dodatečném ústupu, nýbrž v novém nájezdu a útoku, v němž je to, co bylo řečeno dříve, třeba říci lépe.*‘³⁸

2.5. Citováno, tj. odkazováno k druhým

Nakonec Barthova záliba v citování. Už opticky: Při listování v *Církevní dogmatice* nelze přehlédnout dlouhé řetězce starozákonních a novozákonních, patristických, scholastických a reformačních citátů, po pravidle v řeckých, latinských, staroněmeckých či starofrancouzských originálech.³⁹ Čtenář Bartha je nakloněn je přeskakovat jako něco, co už zná. Barth sám byl jiného názoru: Citovaný mu byl často důležitější než ten, kdo jej citoval.

Záměrem *Listu Římanům I* bylo dát zaznít co nejhlasitěji ‚*mocnému hlasu Pavlovu*‘.⁴⁰ Slova z předmluvy ke *KD I/1* jsou programem celé *Církevní dogmatiky*: ‚*Jestliže jsem uvedena místa z Bible, z otců a z theologů většinou reprodukoval in extenso, nedělo se tak pouze s ohledem na mnohé, kteří tyto používané knihy nemohou mít po ruce, nýbrž proto, že jsem chtěl všem čtenářům dát příležitost – bezprostředněji než by bylo možné pomocí pouhých odkazů – (u)slyšet ty hlasy, které mně při vypracovávání mého vlastního textu zněly v uších, které mne vedly, učily nebo inspirovaly a na nichž si přeji, abych byl sám čtenáři poměřován. Nikde netvrdím, že by snad tyto hlasy říkaly totéž co já, zato však tvrdím, že tomu, co je dnes zapotřebí v dogmatice říkat a slyšet, porozumíme lépe, ano vpsledu porozumíme cele až tehdy, budeme-li těmto hlasům spolunaslouchat, a pokud se jedná o biblická místa, pak dokonce jako tomu původnímu a vlastnímu*

³⁷ *KD IV/4*, IXn. Kolegovi P. Mackovi vděčím za upozornění, že v tomto případě se už nejedná „o to, říci totéž lépe, nýbrž o to, říci něco úplně jiného“.

³⁸ *Die Menschlichkeit Gottes*, Zollikon–Zürich 1956, ThSt 48, s. 7

³⁹ Kdo tyto jazyky (dobře) neovládá, ocení *Studienausgabe Církevní dogmatiky*, která přináší v závěru každého z 30 svazků překlady všech neněmeckých citátů do němčiny.

⁴⁰ *Röm. I*, s. 4 = *Röm. II*, s. V

základnímu textu, který může všechno ostatní a všechno od nás pocházející pouze komentovat a skrze který pak nasloucháme všemu ostatnímu a všemu co pochází od nás."⁴¹

Tedy: Čteme-li Bartha, nečteme jenom Bartha. Je tu také možnost užívat Bartha eisagogicky: Skrze Bartha vstupovat do Anselma, Calvina nebo Schleiermachera!

Když Barth v rámci svého učení o smíření dospěl k termínu *„následování“*, odkázal na celé kapitoly stejnojmenné knihy Dietricha Bonhoeffera (1937), kde *„je tato věc uchopena tak hluboce a pojednána tak přesně, že bych mohl být v pokušení zde prostě vsunout jeden velký citát, protože si skutečně nemyslím, že bych k tomu mohl říci něco lepšího, než je řečeno tam“*.⁴²

Vrchol tohoto „dát raději promluvit N.N. samému, než abych o něm něco říkal já“ tvoří Barthova curyšská přednáška *Calvin* (1936), utkaná ze tří Calvinových výkladů Otčenáše: uměle zkonstruovaná Calvinova řeč, překlady, bez udání původních míst, zarámované dvěma Barthovými vlastními větami v kazatelnicovém stylu: *„A tak nyní naslouchejme hlasu Calvinovu!“* und *„Slyšeli jste Calvina. Nemám, co bych dodal.“*⁴³

3. Spolupracovníci

3.1. Spolupracovník na Listu Římanům

„... průkopnická práce, která prosí o spolupráci“.⁴⁴ Předmluva k Barthově prvotině ústí do *„radostné naděje na společné nové dotazování po biblické zvěsti“*: *„Kdyby se tak našli mnozí lepší a povolanejší, aby právě zde vykopali studnu.“*⁴⁵ Za svého druhu **spolupráci** lze označit veškeré theologické úsilí safenwilského faráře. Na počátku dialektické theologie totiž nestojí jedinec, nýbrž dva spřátelení spolubratři: Karl Barth a **Eduard Thurneysen**. Farář ze Safenwilu a farář z Leutwilu se v červnu 1916 na jedné ze společných procházek rozhodli znovu a pořádně studovat filosofii a teologii. Od té doby mezi nimi existuje celoživotní ‚consultatio‘, resp. ‚correctio amica‘. Barthova ‚před-první‘ kniha, sbírka kázání *Hleďte Boha, a budete žít!* (1917), nese právě tak jako dvě následující sbírky kázání jména obou přátel; v prvních dvou nám zůstává autorství jednotlivých kázání

⁴¹ *KD I/1*, VII

⁴² *KD IV/2* (1955), 604

⁴³ *Calvin*, München 1936, ThExh 37, ss. 7,22

⁴⁴ = pozn. 1

⁴⁵ *Röm. I*, s. 5 = *Röm. II*, s. VI

vědomě zamlčeno. *Listy Římanům* nesou, pravda, jméno jediného autora. Z dosud vydaných svazků korespondence však vyplývá, že Eduard Thurneysen nebyl pouze Barthovým prvním kritickým čtenářem, nýbrž do jisté míry i spoluautorem *Listu Římanům II*: „Žádný specialista nepřijde na to, kde v našem i zde osvědčeném pracovním společenství začínají myšlenky jednoho a kde končí myšlenky druhého.“⁴⁶ Hlavní autor zapracoval nebo dokonce doslova přejal jeho poznámky do svého textu.⁴⁷

Známe i opačný případ: farář v basilejském münsteru Thurneysen užil ve svém komentáři *List Jakubův, výklad určený pro křesťanský sbor* (1941) Barthovy dodnes nezveřejněné přednášky z LS 1922/1923 o kapitolách 1–2 „slaměné epištoly“.⁴⁸

Později, v době působení v Göttingen, Münsteru a Bonnu, Barth posílal rukopisy svých přednášek příteli, který jej předešel do Basileje. Když stanul roku 1926 před rozhodnutím, zda už nastal čas vydat tiskem vlastní dogmatiku, obrátil se na něho s prosbou o „*tutéž cennou službu jako svého času s Listem Římanům*“: o svolení ke zveřejnění a o radu v jednotlivostech. „*Máš tolik času pro mne, popříp. pro naše stále ještě a doufejme vždy znovu opět společné dílo?*“⁴⁹ Thurneysen se (od roku 1924!) opětovně vyjadřoval ve prospěch pokud možno rychlého zveřejnění dogmatických prolegomen, a to i v případě, že by se poté Barth na léta odmlčel.

3.2. Spolupracovníci ‚mezi časy‘

Kdyby měla tíha objevitelské práce spočívat pouze na bedrech dvou venkovských farářů, byla by k neunesení. K dějinám působení *Listu Římanům* patří vznik a existence skupiny, hnutí, školy, nazývané ‚dialektická teologie‘, k níž – v rozdílné míře – na chvíli patřily nejvýznamnější osobnosti německy psané protestantské teologie dvacátých let našeho století.

3.2.1. Paul Tillich

Mezi Barthem a Tillichem panovaly lidské sympatie a theologické antipatie. Roku 1933 se stráničtí (SPD) soudruzi – u Bartha se jednalo o praktickou každodenní politiku sociálně citlivého demokrata, u Tillicha o programovou ideologii náboženského socialismu – sešli v jednom politickém táboře

⁴⁶ *Röm. II*, s. XVIII

⁴⁷ Dopis Thurneysenovi (7.8.1921) in: *BwTh 1*, s. 509

⁴⁸ Sr. *BwTh 2*, s. 154, pozn. 6. Sr. Thurneysen, op. cit., s. 6.

⁴⁹ Dopis Thurneysenovi (8. 11. 1926) in: *BwTh 2*, s. 441f

profilovaných odpůrců Hitlerova režimu. Vzápětí přišlo Německo o oba své největší evangelické theology: Tillich uprchl do amerického exilu, Barth se vrátil do své švýcarské domoviny. Při první poválečné cestě do Německa se Tillich zhroutil „zbarthianizování“ německé theology ve směru neo-orthodoxie a hledal podporu u Bultmanna. Při poslední návštěvě v Basileji (1. 12. 1963) vyšel znovu najevo celý rozdíl mezi barthovským exkluzivismem a tillichovským inkuzivismem na dvojím postojí vůči nápisu v nazaretské jeskyni Zvěstování, *Hic verbum caro factum est*: Tillich byl jeho nemístnou konkrétností rozhořčen, Barth ji naopak shledával zcela oprávněnou.⁵⁰

Během práce na *Systematické theologii* měl Tillich Barthovu *Církevní dogmatiku* po ruce.⁵¹ Barthovo jméno patří – z mála uváděných theologů 20. století – k těm nejčastěji uváděným (byť převážně kriticky a – se dvěma výjimkami – jen v 1. svazku). V první kapitole Tillichova mistrovského díla je ovšem Barthovi přiznáno místo nejčestnější: spolu s *reformační theologii* Martina Luthera představuje Barthova *neoreformační theologie* prototyp *kérygmatické theologie*, která tvoří předpoklad *apologetické theologie* Tillichovy.⁵² – Barth sledoval Tillichovu literární práci z povzdálí. V *Církevní dogmatice* jej cituje pouze v *KD I/1* (Tillichův první větší knižní soubor *Náboženské uskutečnění*, 1930). *Systematické theologii* věnoval seminář v LS 1958/59.

3.2.2. Friedrich Gogarten

Spolubojovník Gogarten se během času odvrátil jak od Barthova dogmatického díla, tak od jeho politických postojů. *Soud nebo skepse* (1937) nese podtitul *Polemika proti K. B.* U Bartha přišel Gogarten na pořad naposledy v *KD I/1*. Po setkání – nesetkání v Göttingen 22. 7. 1946 se již nikdy

⁵⁰ Dopis Tillichovi (3. 12. 1963) in: *Briefe* Nr. 133, s. 221; Ernstu Wolfovi (15. 11. 1965), Nr. 196, s. 313

⁵¹ Pokud můžeme věřit jeho vlastním slovům: „Na jednom z knižních regálů stojí malá knihovnička se všemi svazky Barthovy ‚Dogmatiky‘, které tu jsou poprvé k dispozici“ – okružní list z června 1947, in: Paul Tillich, *Ein Lebensbild in Dokumenten. Briefe, Tagebuch-Auszüge, Berichte*, Hg. von Renate Albrecht und Margot Hahl, *Ergänzungs- und Nachlassbände zu den Gesammelten Werken, Bd. V*, Stuttgart 1980, 397–309, s. 308. Barth o tom vyjádřil své pochybnosti: „Tenhle Paul Tillich máj ‚List Římanům‘ nečetl – to jistě ne, neboť on nečte mnoho knih! –, jen prolístoval a řekl: ‚Velkolepé! skvělé! podivuhodné!‘ Potom však uslyšel pověsti o tom, že jsem se stal pravověrným, a od té doby ode mě nečetl už vůbec nic.“ Interview s H.A. Fischerem – Barnicolem (5. 5. 1964) in: Karl Barth, *Gespräche 1964–1968*, GA (28) IV/1964–1968, Zürich 1977, Nr. 8, 131–166, s. 153

⁵² *Systematische Theologie I.* (1951, německy 1955), Stuttgart 1956, s. 11

nepotkali; plánované smíření v roce Gogartenových osmdesátin (který byl zároveň jeho rokem úmrtím – 1967) se neuskutečnilo.

3.2.3. Emil Brunner

Curyšský kolega Brunner se – jako pořádný profesor – vícekrát, nejpronikavěji v knížce *Přirozenost a milost. K rozhovoru s K. B.* (1934), pokusil zmírnit Barthovy profétické jednostrannosti in puncto theologiae naturalis. Místo rozhovoru přišlo obrazoborecké *Ne! Odpověď E. B.* (1934). Z pozdějších Barthových vyjádření vyplývá, že jeho zlobnou reakcí na věc ožívování naturální teologie spoluurčila theologická situace Evropy osudného roku. Brunnerova vina spočívala v sebeklamu, že v theologii platí abstraktní principy bez ohledu na konkrétní situace a že si u theologického textu můžeme dovolit nebrat v potaz jeho kontext.⁵³

Oba kolegové nepřestali sledovat vzájemnou theologickou produkci ani po dramatické roztržce. – V Brunnerově *Dogmatice* patří Barth – po Augustinovi, Lutherovi, Calvinovi, Zwinglim a Schleiermacherovi – spolu s Bultmannem k nejcitovanějším theologům. V exkurzu *K theologické situaci přítomnosti* je oslavován jako „mohutný, vehementní a geniální duch“, který protestantské theologii vzal ilegitimní témata náboženství a zbožnost, a za to jí vrátil zpátky její legitimní témata zjevení a víru.⁵⁴ – Barthova *Církevní dogmatika* se vyrovnává s pozdějšími Brunnerovými monografiemi: *KD I/1* s Brunnerovou (filosofující) eristikou, *KD I/2* s Brunnerovou (co se týče parthenogeneze – liberalizující) christologií (*Prostředník*, 1927),⁵⁵ *KD III/2* s Brunnerovou (idealizující) anthropologií (*Člověk v rozporu*, 1937),⁵⁶ *KD III/4* s Brunnerovou (principiální) etikou (*Příkázání a řády*, 1932),⁵⁷ *KD IV/2* s Brunnerovou (blouzniveckou) eklesiologií (*Nesprávné chápání církve*, 1951).⁵⁸

Barthovým *Ne!* Brunner zjevně velmi trpěl. V listopadu 1960 se odehrálo usmiřující setkání obou profesorů, kteří se mezitím vzájemně zastupovali na svých katedrách (Brunner v LS 1946 v Basileji, Barth v ZS 1949–1950 v Curychu); kromě toho pendlovali mezi oběma městy prostředkující studenti. Poslední kapitola vztahu Barth–Brunner si zaslouží pevné místo

⁵³ Sr. dopis Maxi Schochovi (17.10.1967) in: *Briefe*, Nr. 268, s. 434

⁵⁴ *Dogmatik III*, Zürich 1960, 245–257, s. 245

⁵⁵ *KD I/2* (1938), 200n

⁵⁶ *KD III/2* (1942), 153nn

⁵⁷ *KD III/4* (1951), passim

⁵⁸ *KD IV/2* (1955), 696n, 767–777

v učebnici křesťanské asketiky. Barthův pozdrav z 4. 4. 1966: „Řekněte mu, pokud ještě žije a pokud to jen jde, ještě jednou: , Na š e m u Bohu poručeno!' také ode mne. A řekněte mu A p ř e c e A n o, neboť doba, kdy jsem se domníval, že na jeho adresu musím volat ,Ne!', už je dávno ta tam, když přece žijeme všichni jen a jen z toho, že veliký a milosrdný Bůh říká k nám všem své milostivé Ano“ zaslechl umírající Brunner 5. 4. 1966 jako poslední slova na této zemi.⁵⁹

3.2.4. Rudolf Bultmann

Nejkomplikovaněji se utvářel Barthův vztah k Bultmannovi. Bultmanna – exegetu bral Barth vděčně na vědomí. V letech dvacátých jezdil (spolu se studenty!) do Marburku; roku 1925 dokonce plánoval s Bultmannem společné prázdniny!

Napínavě působí srovnávací čtení janovských komentářů obou přátel. Ke klasickému Bultmannovu *Evangelium Janovu* (1941) přibýlo roku 1976 *Vysvětlení Janova evangelia*, Barthovy přednášky z LS 1925/26 v Münsteru, opakované za mimořádného zastupování K. L. Schmidta v Bonnu v LS SS 1933. Barth ovšem pojednává pouze kapitoly 1–8, třetinu tvoří většinou dogmatikův oblíbený text janovského prologu.

Zato k Bultmannovým systematicko-theologickým postojům se stavěl Barth od začátku rezervovaně. Demytologizační program postavil na hlavu (odmytologizovat bychom měli ne biblické příběhy, nýbrž naše církevní a theologické zvyky a obyčeje) a v anthropologizaci theologie spatřoval krok zpět do 19. století.

Církevní dogmatikou se mihne Bultmann explicitně třikrát. V *KD I/1* jej stihne kritika za prolegomenální *předporozumění*,⁶⁰ v *KD I/2* za ritschliani-zující etizaci dvojpríkázání lásky v knize *Ježíš* (1926).⁶¹ V *KD III/2* Barth odmítá odmytologizovat evangelium quadraginta dierum.⁶² Stovky stran christologie *KD IV* jsou implicitní protibultmannovskou polemikou. Právě tyto pozdní svazky *KD* však Bultmann ignoroval.⁶³

⁵⁹ Z dopis Peteru Vogelsangerovi (4. 4. 1966), který tyto řádky přečetl adresátovi. In: *Briefe*, Nr. 207, s. 327n

⁶⁰ *KD I/1*, 36, 132n

⁶¹ *KD I/2*, 479

⁶² *KD III/2*, 531–538

⁶³ Z dopisu Bultmannovi (18.12.1959): „... *Církevní dogmatiku* (kterou vy, zlý člověče, jak známo nečtete)“. In: *Karl Barth – Rudolf Bultmann, Briefwechsel 1922–1966* (=BwBu), Zürich 1971, GA (1) V/1922–1966, Nr. 96, s. 203.

Církevně-positivní kruhy let padesátých a nadcírkevně-evangelikální kruhy let šedesátých očekávaly od Bartha slova podpory. Marně. Barth zůstal věrný svému rozhodnutí z roku 1947 nefigurovat v kacířských procesech proti Bultmannovi jako svědek. Svému starému kamarádovi z Vyznavačské církve nevěnoval polemiku, nýbrž hermeneutiku: *Pokus mu porozumět* (1952). V soukromých dopisech z šedesátých let se ovšem vyjadřoval bez servítka o „bultmannitidě“ a „rotě Kórachovců“ a znechucen bestsellerem *Čestně o Bohu* hledal u Bultmanna autorizaci své pachuti z tohoto koktejlu ‚Bultmann–Tillich–Bonhoeffer‘.⁶⁴ Vyznění – v dopisech – zvučelo figarovskými reminiscencemi. Barth dedikoval Bultmannovi svůj *Pokus* se slovy: „Ó anděli, promiň mi..!“, Bultmann replikoval: „Jak bych se mohl hněvat? / Mé srdce mluví pro tebe! „ – „Hněv budiž navždy zaplašen!“⁶⁵

V době mezi *Křesťanskou a Církevní dogmatikou* (1927–1932) se odehrály ‚rozchody‘ a ‚sbohem‘ dialektiků. Po desetiletí časopisu *Mezi časy* (1922–1933) přišla tři decénia *Církevní dogmatiky* (1932–1962). Její tvůrce se označuje v předmluvě k prvnímu svazku jako „outsider“,⁶⁶ v předmluvě k poslednímu svazku zmiňuje svoji „osamělost“.⁶⁷ Kdo byl Karl Barth? Neporozumivý, věčně nahněvaný polemik, vykřikující všude kolem svá NE!? Nebo porozumivý, vlídný irenik, rozdávající všude kolem svá ANO!?

3.3. Spolupráce na *Církevní dogmatice*

I *KD* měla svého spoluautora, totiž vlastně: svou spoluautorku: Barthovu dlouholetou (1925–1966) tajemnici **Charlotte von Kirschbaum**. Pod jejího nástupce v úřadě Eberharda Busche byly její názory na ženu mlčky inkorporovány do Barthovy theologické anthropologie (*KD III/2*).⁶⁸

4. Když už tu mají být nějací ‚barthiáni‘...

4.1. Stoupenci

Během patnáctileté činnosti (1921–1935) na německých univerzitách se začalo okolo Bartha shromažďovat posluchačstvo, sestávající z německých studentů a farářů. Vnitřní kruh tvořila první generace stoupenců: Helmut

⁶⁴ Poslední dopis Bultmannovi (28.12.1963) in: *BwBu* Nr. 97, s. 206

⁶⁵ Předposlední Bultmannův dopis Barthovi (11.–15. 11. 1952) in: *BwBu* Nr. 94, s. 191 a pozn. I, s. 192

⁶⁶ *KD I/1*, X

⁶⁷ *KD IV/4*, XII

⁶⁸ Busch, s. 326

Gollwitzer, Walter Kreck, Hans-Joachim Iwand, Edmund Schlink, Ernst Wolf, Heinrich Vogel. Barth pro ně znamenal víc nežli faktický či ideální ‚Doktorvater‘: byl jejich otcovským přítelem. Označení ‚barthiáni‘⁶⁹ se hodí spíše na vnější kruh sympatizantů. Sám Barth pozoroval „*se zděšením, jak si studenti chladnokrevně osvojují mé formulky a učí se jim nazpaměť*“.⁷⁰ Stalo se mu to, čeho nebyvá ušetřena žádná osobnost za katedrou: že zástupy studentstva povýší slova svého učitele na normu. Barthiáni jako barthovští systematici či barthovští dogmatici, barthovštější než Barth sám (ať už ultradilektičtí, ať už neoorthodoxní), s atributy dýmky v ústech a svazkem KD v rukou... Kdo by je neznal?

Barth se později vyjádřil na jejich adresu:

1. Zásadně odmítavě. Jejich existenci, kterou nemohl popřít, nechtěl autorizovat: „*Existují-li ‚barthiáni‘, potom já sám k nim nepatřím.*“ „*Říkávám každému, kdo to chce slyšet, že já sám v žádném případě nejsem ‚barthián‘: protože po tom, co jsem se už něco naučil, hodlám zůstat svobodný pro to, abych se učil i nadále.*“⁷¹ Barthián v protibarthovském smyslu = nudný ‚beatus possidens‘, přesný opak barthovsky zvědavého ‚stud. theol.‘.

2. Omezeně přejně. Přiznal jim nejenom fakticitu, ale též jistou legitimitu, ovšem za cenu přeznačení obvyklého chápání slovní konstrukce typu ‚-ián‘: „*Kritériem dobrořeho ‚barthiána‘ – když už mají tací existovat! – je dozajista toto: že sám Barth se od něho může a musí něčemu naučit.*“⁷² Barthián v barthovském smyslu = žák, který se tu a tam stane učitelem svého mistra.

Dnes nacházíme barthiány obou druhů jen zřídka. Aby se totiž člověk vůbec mohl stát barthiánem, musel by nejprve Bartha znát, tj. mít jej ne snad přečteného, ale v nějaké míře načteného. To platí ostatně i pro rozhodné antibarthiány: rovněž tu je jistý rozsah znalostí Bartha *conditio sine qua non*, jinak nezápasíme se skutečným nepřítelem, nýbrž jen s vlastním obrazem nepřítele.

⁶⁹ Můj učitel Luděk Brož prosazoval správný český termín ‚barthovec‘ (*Cesta Karla Bartha*, Praha 1988, s. 58), zůstávám u vžitého germanismu ‚barthián‘, v němž slyším mírně komický přídech, který je tu myslím na místě.

⁷⁰ Dopis Thurneysenovi (28. 7. 1924) in: *BwTh 2*, s. 267

⁷¹ *Geleitwort zur ersten Ausgabe Otto Webers Karl Barths Kirchliche Dogmatik*, Neukirchen 1950, s. 5 a *Brief an meine Freunde in Japan* (1956), podle Busche s. 376, pozn. VIII,43

⁷² Dopis F.W.Camfieldovi (7. 10. 1947), podle Busche *ibid.*

4.2. Nástupci

4.2.1. Nástupce?

Trapný příběh Barthova basilejského následnictví vypovídá o tom, že géniové nemají nástupce. Koho si přál Barth na svém místě, po sobě, místo sebe? Gollwitzera? Krecka? Wolfa? Vůči parádním příkladům barthovské teologie, jako byly *Základy dogmatiky* (II, 1962) oddaného Otto Webera nebo *Budoucnost toho, který už přišel* (1961) Waltera Krecka, Barth soukromě vyjádřil své námitky: byly mu málo dogmatické a příliš polemické, příliš učené a málo kreativní.⁷³

4.2.2. Někdo jiný

Z Barthových dopisů a rozhovorů posledních let zní nepřeslechnutelný povzdech po nástupci, který udělá „*všechno ještě jednou lépe*“, popř. který bude „*ještě lepší theolog než K.B.*“⁷⁴ Očekávání **někoho jiného** provázelo Barthovu theologickou existenci po desetiletí.

V předmluvě k *Listu Římanům* (1921): „*Přijde-li jednou někdo, kdo to bude umět (jednoduše mluvit), pak ať je po mně veta; netrvám na své knize ani na své theologii.*“⁷⁵ A v předmluvě ke *Křesťanské dogmatice* (1927): „*Není to žádná fráze, vyslovuji-li, jako už svého času v souvislosti s Listem Římanům, naději, že přijdou jiní, kteří to (ale skutečně to!), co zde bylo z a m ý š l e n o, udělají na základě bohatších možností lépe, než jak se to děje zde.*“⁷⁶

Kolem oslav 75. narozenin dokonce vzplál spor mezi Barthem a jeho holandským přítelem Kornelisem Heiko Miskottem o pravost Barthovy pokory a kajícínosti. Snil-li totiž Barth roku 1924 o „*objevení velkého muže, který překoná tento stav* (rozchodu historické a theologické exegeze)⁷⁷, potom roku 1961 volal po „*příchodu ‚silného muže‘, který by mohl všechno udělat ještě jednou a lépe*“⁷⁸. Očekáván je tedy:

⁷³ Dopis Walteru Kreckovi (31. 7. 1962) in: *Briefe*, Nr. 50, s. 87; sr. dopis Helmutu Gollwitzerovi (31. 7. 1962), *Briefe*, Nr.49, s.83. Zaslouží zmínku, že právě explicitní polemiky Gollwitzerovy – s Herbertem Braunem (*Die Existenz Gottes im Bekenntnis des Glaubens*, 1963), s Wilhelmem Weischedelem (*Denken und Glauben*, 1965) a s Dorothee Sölle (*Von der Stellvertretung Gottes*, 1967) – z této kritiky vyňal; viz Barthův poslední dopis Gollwitzerovi (7. 11. 1967) in: *Briefe*, Nr. 272, ss. 444nn.

⁷⁴ Dopis semináři pro reformovanou theologii v Münsteru (28. 2. 1967) in: *Briefe*, Nr. 245, s.393. Dopis Erichu Warmersovi (2. 1. 1968), ib. Nr. 279, s. 460

⁷⁵ *Röm. II*, s. IX

⁷⁶ *CD*, 6n

⁷⁷ *Auferstehung der Toten*, s. III

1. Někdo jiný, kdo má být **lepší**, tj. lepší než ten dobrý, Karl Barth, tedy: ‚barthián‘. (Ve vztahu k horšímu by stačilo: někdo dobrý.)

2. Někdo lepší, kdo má všechno udělat **jinak**, tj. jinak, než to dělá Karl Barth, tedy: žádný ‚barthián‘.

3. Tento lepší a jiný má udělat všechno **ještě jednou**, tj. dělat to, co dělal svým způsobem právě Karl Barth, ne např. Rudolf Bultmann, tedy přece jen: ‚barthián‘.

Barth sám často užíval figury ‚sice barthovsky, ale jinak než dosavadní Barth‘. Naposledy fantazíroval v jednom ze svých posledních textů, v *Doslovu k výboru ze Schleiermachera* (1968) o možnosti rozvinout svou teologii ještě jednou, a to jinak než theocentricky nebo christocentricky, totiž pneumatocentricky.⁷⁹

4.3. Překonatelný?

4.3.1. Syn zaslíbení

Barthovu nelibost nad ‚bultmannizací‘ (nejenom německé a nejenom evangelické) teologie šedesátých let jsem již zmínil – vrhala stín na jeho jinak radostností prosvětlené stáří. Přirovnával se k praotci Noemu, vyhlížejícímu holubici, která by mu zvěstovala, že už počaly opadat vlny bultmannovské potopy.⁸⁰ K dvěma hvězdám, jež tenkrát zazářily na německém theologickém nebi, nasměroval 78letý kmet své naděje:

17. 11. 1964 píše po četbě *Theologie naděje* Jürgenu Moltmannovi: „*Již po desetiletí vyhlížím - a opravdu jsem tak činil již ve dvacátých letech - po dítěti pokoje a zaslíbení, tj. po muži nastupující generace, který tomu, co jsem v teologii zamýšlel a dokázal já, nejenom buď přitaká nebo to odmítne, nýbrž který to pozitivně a v samostatné koncepci předstihne, který to v obnovené podobě provede na celé čáře lépe.*“⁸¹

7. 12. 1964 píše po četbě *Základů christologie* Wolfhartu Pannenbergovi: „*Četl jsem to ... s upřímnou otázkou, zda tu nemám konečně co do činění s dítětem pokoje a zaslíbení, jehož práce by představovala v převaze opravdovou alternativu k tomu, oč jsem se v teologii po 45 let pokoušel a co jsem podnikal já. Už dlouho vyhlížím po tomhle lepším a jenom doufám,*

⁷⁸ Dopis K. H. Miskottemu (19. 5. 1961) in *Briefe*, Nr. 2, s. 4; sr. Miskotteho dopis Barthovi (16. 5. 1961), ib., Anhang Nr. 1, s. 545nn

⁷⁹ *Schleiermacher-Auswahl. Mit einem Nachwort von Karl Barth*, hg.v. Heinz Bolli, München und Hamburg 1968, Siebenstern-Taschenbuch 113/114, 290–312, s.311

⁸⁰ Sr. *Interview s Dietmatem Schmidtem* (18.2.1964) in: *Gespräche 1964–1968*, Nr.3, 10–20, s. 20

⁸¹ Dopis Jürgenu Moltmannovi (17. 11. 1964) in: *Briefe*, Nr. 172, s. 275

že budu dost hbitý a pokorný – mám-li se s ním ještě potkat – abych jej jako takového pochopil a uznal.“⁸²

Vytoužené dítě, **zaslíbený syn pokoje** (mesiášská řeč!) má Bartha dostihnout a předstihnout. Tedy žádné malé opravy, které by flikovaly na jeho velikém díle, ani žádné bombastické protikoncepty, které by se chtěly po způsobu parazitů živit z protibarthovského boje!

4.3.2. Protivník

Příležitostně mluvíval Barth mnohem ostřeji: o předstižení ve smyslu překonání a protivnictví.

„...Čekám na protivníka! – ale na protivníka, který proti mně vystoupí a který mě překoná na stejné půdě a ve stejném měřítku.“⁸³

„Vyvrátit mne je možné pouze v podobě celkového projektu srovnatelného s tím mým.“⁸⁴

Obávám se, že na takového protivníka bude Barth, budeme my čekat ještě hodně dlouho. Už slyším otázky: Cože? Považuješ snad svého Bartha za nepřekonatelného? Samozřejmě, že nepovažuji. Ale , p ř e k o n a t Bartha‘ znamená skutečně: ,překonat B a r t h a ‘! Sám poznamenal, že jeho *List Římanům* i jeho *Církevní dogmatika* „mají čas čekat“.⁸⁵ Jeho monumentální dílo – myslíme jen na to, co všechno nám má ještě být v rámci souborného vydání darováno! – dnes nemusí čekat, a řekl bych, že nečeká. Eberhard Jüngel, theolog, ze všech mladších německých kolegů starému Barthovi nejbližší, po Barthově smrti prorokoval: „Velikost... vyžaduje odstup. Karl Barth své době mnoho dal. Jeho doba si (z něho) málo vzala. Jest se domnívat, že budoucnost theologie Karla Bartha leží ještě daleko před námi“.⁸⁶

4.4. My, sirotci moderny

V roce 1961 se jeden mladý německý vikář pokusil Bartha šokovat: „, *Paně profesore, udělal jste dějiny, ale teď už jste se sám stal dějinami. My mlácí vyplouváme k novým břehům!*“ Podle Barthova (zklamaného? samo-

⁸² Dopis Wolfhartu Pannenbergovi (7. 12. 1964) in: *Briefe*, Nr. 174, s. 281

⁸³ *Rozhovor s porýnskými mládežnickými faráři* (4. 11. 1963), podle: Busch, s. 496, pozn. VIII, 138

⁸⁴ Dopis Albertu von Erlachovi (22. 11. 1949), podle: Busch, s. 361, pozn. VII, 288

⁸⁵ *Röm. I*, s. 4 = *Röm. II*, s. VI a dopis Walteru Herrenbrückovi (13. 7. 1963) in: *Briefe*, Nr. 96, s. 158

⁸⁶ Eberhard Jüngel, *Karl Barth zu Ehren*, in: *Karl Barth 1886–1968. Gedenkfeier im Basler Münster*, Zürich 1969, ThSt 100, 47–50, s. 50

spravedlivého? klidného? v každém případě ne zlomyslného) komentáře ten mladík bohužel nebyl s to těch nových březích blíže povyprávět...⁸⁷ Pro mladého českého vikáře dvacet let poté Barth samozřejmě byl dějinnou postavou. K žádným novým břehům jsem se nechystal. Na sklonku moderny, za železnou oponou, v ghettu jazykovém, kulturním, sociálním, politickém a konfesionálním, vpravdě unaven ideologiemi a bezmála unaven i teologií (pokud by nás chtěla nějak programově zavazovat), jsem začal s tím nejjednodušším a nejsamozřejmějším: s četbou Bartha. Číst Bartha jako meditaci ke kázání. Číst Bartha jako breviář. Četbou Bartha provádět psychohygienu. Četbou Bartha se cvičit v němčině. Jsem vášnivý čtenář. Během mé četby se zrodila má láska k Barthovi.

Barthologem, barthovským specialistou jsem se stát nemohl, barthovským ideologem, neřku-li barthovským propagandistou jsem se stát nechtěl. Jsem tedy barthovským amatérem či diletantem. (Nepochází však slovo ‚amatér‘ od ‚amare‘, mít rád, a slovo ‚diletant‘ od ‚delectare‘, mít potěšení?) Jako systematický theolog jedné provinční evangelické theologické fakulty v protestantské diasporní církvi mám před sebou potřebnější úkoly, než ‚barthianizovat‘ (o tom ‚někoho barthianizovat‘ ani nemluvě). Karl Barth by s tím byl, věřím, srozuměn.

4.5. Barth postmoderně

Pro postmoderního pražského studenta theologie je Barth – možná spolu s Tillichem, jistě spolu s Rahnerem – jedním z klasiků vrcholné theologické moderny. Reprezentuje naše století na poli theologie, jako je reprezentují jinde Proust nebo Joyce, Stravinskij nebo Schönberg, Picasso nebo Chagall. Jeho knihy je možno nalézt v každé theologické knihovně a v každém theologickém knihkupectví. Několik Barthů můžeme číst v českých překladech; většina těch, kdo jej dnes v Česku čtou, jej ovšem čte anglicky. Tedy Barth jako objekt, Barth jako téma přednášek a seminářů, disertací a habilitací. A Barth jako subjekt, Barth jako bližní a přítel? Nikdo dnes nevyvolává barthovská hesla, ani nezveřejňuje barthovské programy. Mezi svými studenty a studentkami nacházím několik, kteří / které – částečně mnou navigováni / y – zakotvili / y u barthovských břehů. Nebylo to, doufám, nouzové přistání. Dobře vědí o tom, že existují v theologických mořích i jiné břehy. Jedni hledají u Bartha zábavu. Jiní u něho našli životní moudrost. Nikdo jim ani mně neukládá za povinnost, abychom zaujímali probarthovská či protibarthovská stanoviska. Barth se stal klasikem.

⁸⁷ *Letzte Zeugnisse*, Zürich 1969, ss. 65n, podle: Busch, s. 418, pozn. IX,36

A klasikové jsou vždy aktuální a – nejsou aktuální nikdy. Klasikové jsou prostě přítomní.

Naše tisíciletí spěje ke konci. „*Bude toho, dokud nenastane třetí tisíciletí (a ještě i dlouho potom), v církvi a v teologii a vůbec pro všechny lidi věrného srdce a dobré vůle ještě mnoho, i mnoho nového, co promýšlet a co činit. Ať jeden každý dělá totéž, oč jsem se pokoušel já, na svém poli k slávě Boží a svého bližního ještě trochu lépe, ano, ještě mnohem lépe než já!*“⁸⁸ Průkopník, který nás povzbuzuje ke spolupráci... Existují-li L. P. 1999 nějací ‚barthiáni‘, potom to jsou ti, kdo se dávají Karlem Barthem – stále ještě a stále znovu jím – povzbuzovat k vlastní theologické práci!

*Předneseno 12. 12. 1998 na symposiu Evangelické akademie Tutzing (SRN)
,Keine Menschenlosigkeit Gottes. Zur Aktualität von Karl Barth‘.*

⁸⁸ Okružní dopis gratulantům k Barthovým 75. narozeninám (květen 1961) in: *Briefe*, Nr. 1, s. 2